

בבא בתרא צא

משה שווערד

1. ספר שערים מצויינים בהלכה

אין מוציאין פירות מא"י דברים שיש בהם חיי נפש כו'. ע"י בתוס' במס' פסחים (נב: ד"ה רב ספרא) לגבי הוצאת פירות שביעית מא"י, שכתבו דלצורך סחורה מותר, ורק לצורך אכילה אסור. ולפ"ז כש"כ כאן בהוצאת פירות בשאר שנים. ובתשו' מהרש"ם (ח"א סי' עב) כתב, שאם נטעו אותן ע"מ להוציאן מותר. וכ"כ מו"ר בתשו' מהר"ש ענגיל (ח"ב סי' ד). וכן איתא בירושלמי סנהדרין (פ"ג ה"ט) לענין ספרים, דספרים שזכתה בהן א"י אין מוציאין אותן לחו"ל, ואם כתבן על מנת להוציאן מותר. וה"נ ע"מ זה זרען וקצרן. ובתשו' פרי השדה (ח"ג סי' קפא) כתב, דעיקר האיסור היה משום ישוב א"י, ועכשיו נהפוך הדבר, שע"כ מתרבה המסחר, וזהו טובת א"י, והיה כמו סותר ע"מ לתקן. ונראה דזה דומה נמי להא דאיתא במס' ב"ק (צא.) לענין בל תשחית, דאם הוא מעולה בדמים מותר, וה"נ ע"י הוצאת הפירות בא ריוח לא"י דמתרבה המסחר. וע"י בתשו' הלכות קטנות (ח"ב סי' 1

2. רשב"ם מסכת בבא בתרא דף צ עמוד ב

לסוריא - דכבוש יחיד לא שמיה כבוש.

3. ספר קהלות יעקב-שביעית ס' יד

וא"כ ו"ל דהאי מד"א דאמר צירושלמי מאיליהן קיבלו המעשרות אזיל צשיטת הספרי וכן הוא צירושלמי חלה, דסוריא שאני מא"י לפי שכבשה קודם כל א"י, והאי טעמא איכא נמי צכבוש עזרא, וכמשנ"ת, ורש"י ז"ל שפירש לפי שכבשה דוד לעלמו ולא פירש כהספרי [שהוא משום שכבשה קודם כל א"י] ו"ל דלשון הגמרא דחקתו דלשון "כבוש יחיד" משמע לפי שכבשה לעלמו ולא משמע לפי שהי קודם כבוש כל א"י, וסובר רש"י ז"ל דהצבלי והירושלמי פליגי צבא דכבוש סוריא לא הוי כא"י ולדעת הצבלי שפיר ו"ל הא דסוריא שאני מא"י גס צצית שני כמש"כ הגר"ח ז"ל וכנ"ל.

קודם שכבוש כל א"י עלמה ונראה דהרמב"ם ז"ל סובר דהצבלי והספרי לא נחלקו לדינא דודאי שני הדינים אחת [שא"א ליחיד לעשות כבוש המקדש את הארץ וגם א"א לרצום לכבש ולקדש מחו"ל קודם כבוש כל א"י עלמה] והצבלי וירושלמי לא נחלקו אלא צבהמ"איות, דהצבלי סובר שדוד ה"י כובש לעלמו ולכן אמרו טעם דכבוש יחיד והספרי סובר דה"י כבוש רצום צסוריא ולכן אמרו דמ"מ אינה כא"י מטעם שהי לפני כבוש כל ארץ ישראל.

4. סמ"ע על חו"מ - סימן רלא

(מב) אין אוצרין כו' "עד שרובו ישראל. כ"כ ג"כ הטור והרא"ש ומדלא כתבו ג"כ בדין הנ"ל דאסור לעשות סחורה בדברים שיש בהם חיי נפש דהל"ל דה"ה בח"ל במקום שיש רוב ישראל משמע דס"ל דאפי' בכה"ג מותר בח"ל כיון דנתנו שיעור דאסור להשתכר יותר משתות מותר אפי' לסחור בו והשתא א"ש דהשמיטו הרא"ש והטור להאי ברייתא ולא כתבו להאי דינא כלל וכן מוכח נמי מדכתבו ואין משתכרין ב"פ בביצים כו' משמע הא בשאר דברים מותר וכמ"ש בשם רשב"ם וצ"ע:

5. רשב"ם מסכת בבא בתרא דף צא עמוד א

בביצים - נ"ל משום דביצים אין בהם חיי נפש כל כך וגם טורח מרובה וריוח מועט הוא לעני המחזר בעיירות לקנות ביצים ולכך התירו לו להשתכר יותר משתות.

6. תוספות מסכת בבא בתרא דף צא עמוד א

חד אמר על חד תרי - וא"ת מאי איריא ביצים אפי' שאר דברים נמי כדאמר' (לעיל דף צ.ו) המשתכר אל ישתכר יותר משתות ותירץ ריב"ם דמיירי אפי' טרח דהיכא דאיכא טירחא יכול להשתכר יותר משתות כדאמר' בהמפקיד (ב"מ דף מ:): איכא טירחא ודמי ברזנייתא ולרשב"א נראה דהכא מיירי אפי' בביצים שאינו לוקח מן השוק אלא מתרנגולת שבביתו דכי האי גוונא בשאר דברים שרי.

7. ספר דבר יעקב

כי ניתנה להם ולא ימאסו בנחלת ה'. גם בהוספות לספר המצוות [מ"ע ד'] מנה הרמב"ן מצות ישוב א"י במנין המצוות. אבל הרמב"ם לא מנא במנין המצוות. וגם רש"י עה"ת פירש הפסוק וישבתם בה שהיא הבטחה, ולדבריו ליכא מצוה בישיבה [כ"כ הרמב"ן וא"ח עה"ת]. המהרי"ט [בח"י לקידו' כו.] מקשה על הרמב"ן מהגמ' שם שדורשת שחזקה קונה מהפסוק וירשתם אותה וישבתם בה, אלמא קרא נדרש לענין חזקה ודינא הוי ולא למצוה של ישוב א"י. הדב"א [ח"א סימן י"א] תמה שהגמ' בקידו' מביאה הפסוק שבפרשת ראה [יא-לא] והרמב"ן מביא הפסוק של פרשת מסעי. ג. מהמאירי [כתו' קיא.] משמע שטעם מצות ישוב א"י משום שהוא מקום שמצויה בו החכמה ויראת חטא, כלומר שמצוים שם ת"ח וצדיקים, ואילו בחו"ל שאין החכמה ויראת החטא מצויה בה, והוא דירת קבע לגוים יש חשש שיטמע בין הגוים. וכן משמע מרש"י [כתו' קיא. ד"ה כך] שביאר שאסור לצאת מבבל משום שיש שם ישיבות המרביצות תורה, ובגמ' משמע שהאסור לצאת מבבל הוי כמו האיסור לצאת מא"י.

ד] אין יוצאין מארץ לחוץ לארץ - נחלקו הראשונים מה הטעם שאסור לצאת מא"י לחו"ל. א. הרשב"ם מבאר משום שמפקיע עצמו מן המצות. ויש לדון האם הוי איסור מה"ת או מדרבנן. וא"ת היכן מצינו שיש איסור להפקיע עצמו מהמצוות. וי"ל דמצינו [מנחות מא. ורמב"ם הל' ציצית ג-יא] שבעידנא דריתחא מענישין את מי שמפקיע עצמו מהמצוות כגון שאינו לובש טלית של ד' כנפות ע"ג ציציות. ב. הרמב"ן [עה"ת מסעי לג-נג] כתב על הפסוק וירשתם את הארץ וישבתם בה, על דעתי זו מצות עשה היא, יצוה אותם שישבו בא"י וירשו אותה.

ד. האבני נזר [י"ד סימן תנד-לג] מבאר שיש במצות ישוב א"י ג' ענינים. א. מ"ע דוישבתם בה. ב. מצוה לקיים המצוות התלויות בארץ. ג. מצוה לדור במקום מקודש וקדוש לשכינה. ה. התפא"י [קידושין פ"א אות נד] מבאר שמותר לצאת מא"י משום מצות כבוד אב משום שעשה דכבוד אב דוחה ל"ת דיציאה לחו"ל. ומבואר שסובר שיש ל"ת ביציאה לחו"ל, וצ"ב מהיכן נלמד שיש בזה לאו.

ויש ג"מ בין הטעמים לענין מה שכתב הרדב"ז [הל' סנה' ד-ו] שגבולות א"י לענין מצות ישוב א"י תלוי בכבוש עולי מצרים, וגם מה שלא נכבש ע"י עולי בבל אית ביה מצות ישוב א"י. וזה מובן אם הטעם שאיכא מצוה הוא משום מעלת א"י וקדושתה, אבל אם הטעם משום שמפקיע עצמו מהמצוות התלויות בארץ [או משום שאין ישיבות בחו"ל] אז תלוי בגבול עולי בבל.

8. רמב"ם הלכות מלכים פרק ה הלכה ט

אסור לצאת מארץ ישראל לחוצה לארץ לעולם, אלא ללמוד תורה או לישא אשה או להציל מן העכו"ם ויחזור לארץ, וכן יוצא הוא לסחורה, אבל לשכון בחוצה לארץ אסור אלא אם כן חזק שם הרעב עד שנעשה שוה דינר חטין בשני דינרין, במה דברים אמורים כשהיו המעות מצויות והפירות ביוקר, אבל אם הפירות בזול ולא ימצא מעות ולא במה ישתכר ואבדה פרוטה מן הכיס. יצא לכל מקום שימצא בו ריוח, ואף על פי שמותר לצאת אינה מדת חסידות שהרי מחלון וכליון שני גדולי הדור היו ומפני צרה גדולה יצאו ונתחייבו כלייה למקום.

9. כסף משנה הלכות מלכים פרק ה הלכה ט

ואף על פי שמותר לצאת וכו'. שם בסוף הברייתא שכתבתי בסמוך וכן היה רשב"י אומר אלימלך מחלון וכליון גדולי הדור היו ופרנסי הדור היו ומפני מה נענשו מפני שיצאו מא"י לח"ל ומשמע לרבינו דכיון דגדולי הדור היו מסתמא לא יצאו אלא כשחזק הרעב באופן שהיו יכולין לצאת כפי הדין ואפילו הכי נענשו וה"ל אמרינן בתר הכי אמר ריב"ק ח"ו שאפילו מצאו סובין לא יצאו ואלא מפני מה נענשו מפני שהיה להם לבקש רחמים על דורם ולא בקשו:

10. לחם משנה הלכות מלכים פרק ה

ואע"פ שמותר לצאת אינה מדת חסידות וכו'. קשה דשם בברייתא אמרו וכן היה ר"ש בן יוחאי אומר אלימלך ומחלון וכליון גדולי הדור ופרנסי הדור היו ומפני מה נענשו וכו' ומדמייתו הא דר"ש בן יוחאי עלה דאמר ר"ש אימתי בזמן שאינו מוצא ליקח וכו' משמע דסייעתא הוא דמייתי ליה וכיון שכן ודאי מחלון וכליון מפני שהיו מוצאים ליקח ויצאו נענשו דהיינו סייעתא דמייתי לר"ש בן יוחאי דאי לא ליכא סייעתא כלל וא"כ היכי קאמר רבינו דאע"פ שמותר לצאת אינה מדת חסידות והביא ראייה ממחלון וכליון שאני מחלון וכליון דשלא כדן יצאו וכי תימא הרי אמרו בגמ' בשם ר' יהושע בן קרחה דלא נתחייבו כליה אלא מפני שלא בקשו רחמים על בני דורם אבל הם לא היו מוצאים ליקח וכדכתב הרב כסף משנה מ"מ קשה דע"כ ברייתא דר"ש בן יוחאי פליגא אהא כדכתבנא דודאי התיא ברייתא סברה דהיו מוצאים ליקח מדמייתי סייעתא ואפ"י נימא דרבינו דחאה מהלכה מ"מ הרי ר' יהושע בן קרחה נתן טעם דנענשו מפני שלא בקשו רחמים וא"כ מאי ראייה מייתי מהתם היכא דיוצא בדין דאינו מדת חסידות. ויש לומר דה"ק כיון דהחטא הוא חמור כל כך דהיכא דיוצאים שלא כדן כמחלון וכליון דהיו מוצאים ליקח ויצאו שלא כדן כר"ש בן יוחאי אפילו שהיו גדולי הדור וחסידים זכותם לא הגינה עליהם וענשו להם עונש גדול שהיא כליה א"כ כיון שהדבר חמור כל כך ודאי שאפ"י שמן הדין הוא מותר לצאת ראוי לחוש להחמיר ממדת חסידות:

11. דף על הדף בבא בתרא דף צא עמוד א

גמ': אלימלך ומחלון וכו' גדולי הדור היו ופרנסי הדור ומפני מה נענשו מפני שיצאו מארץ לחוץ לארץ.

במצודת דוד הקשה, דמשמע מלשון הגמרא דאילו היו אנשים פשוטים היו רואים לעונש, ורק משום שהיו גדולי הדור תמחה הגמרא היה להם להיפטר, וצריך להבין, וכי משוא פנים בדבר.

וביאר על פי מה שאמרו במסכת סנהדרין (יד, א), 'כל העולה לגדולה מוחלין לו כל עוונותיו', וזהו שאמרו, מאחר שהיו פרנסי הדור אם כן היו ללא חטא, כי בהתמנותם לפרנסים נמחלו עוונותיהם, ומדוע איפוא נענשו.

12. חידושי אגדות למהר"ל בבא בתרא דף צא עמוד א

ומה שאמר כי לא זימן את מנוח וכו'. בא ללמד כי האדם שיש לו ברכה בדבר מה אל יהא קל בעיניו שאר בני אדם שאינם במדרגת [זאת]. ואם מבזה שאר בני אדם הש"י נוטל ממנו הברכה שאין זה ראוי בשביל הברכה שנתן הש"י אליו שיהיה מקיל באחרים ואף אם הוא בעל ברכה מאד הש"י נוטל ממנו ודבר זה היה סבה כי הסבה אצל בועז שמתחלה נתברך ברבוי בנים ועכשיו מתו כולם ולא נשאר אחד דאם לא שהיה דבר זה הוא הגורם שיהיה לו קצת דעתו זחה עליו והיה בעיניו שאר בריות שאין להם ברכה זאת מפני שאין להם בנים קלים בעיניו לא הגיע לו זה שמתו בניו.

13. מהרש"א חידושי אגדות מסכת בבא בתרא דף צא עמוד א

ובכולן לא זימן את מנוח אמר כודניתא כו'. יש מקשים איש חסיד מפורסם כבועז היאך יאמר כן וי"ל דהצדיקים דרכם שלא ליהנות משל חבריהם ובסעודת חתנים היו נהנים בדרך שושבינות כדלקמן בפרק מי שמת דהוה כעין הלואה כדאמרינן שם דשושבינות נגבית בב"ד ומנוח אם היה זימנו בועז ודאי לא היה נהנה אם לא שהיה נותן לו לבועז מתנה כדרך שושבינות ולפי שלא היה לו למנוח זרע ולא היה אפשר לבועז לשלם לו לכך לא רצה בועז לזמנו כדי שלא ליהנות ממנו בחנם וזה שאמר במאי פרע לי כלומר מאי פרע לי עתה כיון שא"א שאתחייב לו ע"י שושבינות שאתן לו כיון שאין לו זרע וק"ל:

14. ספר שיחות מוסר [מאמר כד תשל"א]

ובכתובות (סב ב') אי' ר' רחומי הוה רגיל דהוי אתי לבייתי כל מעלי יומא דכפורי, יומא חד משכתי שמעתי, הוי מסכיא דביתהו (היתה אשתו מצפה), השתא אתי, השתא אתי, לא אתא, חלש דעתה אחית דמעטה מעיניה, הוה יתיב באיגרא, (הי' רב רחומי יושב בעליה), אפחית איגרא מתותי, ונח נפשיי.
ומיכן למדנו, שהעונש על חטא שבין אדם לחבירו אינו כדי לספק את הנפגע, שהרי במקרה שלנו הי' זה עונש גדול שאף היא סבלה ממנו יותר מכולם, שהרי על איחור קל הזילה דמעה, וכמה דמעות הזילה כאשר אבדה את אישה לגמרי. אלא הוא שאמרנו, כי הפגיעה שבין אדם לחבירו היא אש אוכלת, וכל השולח יד נכונה באש, ולא בתור עונש כלל אלא כחוק טבעי ומציאותי.

15. דף על הדף בבא בתרא דף צא עמוד א

בגמ': אימי' דאברהם אמתלאי בת כרנבו אמ' דהמן אמתלאי בת עורבתי.

בסדר הדורות (אלף תקמ"ח) מביא שתרח נתגלגל באיוב ונתקן ע"י יסורי איוב. וכמו כן אמתלאי בת כרנבו אמו של אברהם אבינו נתקנה בחנה ושבעה בניה שנהרגו על קידוש השם שלא השתחוו לעבודה זרה. ואף היא אמרה בני לכו ואמרו לאברהם אבינו אתה עקדת עקידה א' ואני עקדתי ז' עקידות, ואף היא עלתה על הגג ומתה, שבזה היה תיקונה.

16. ר"י מיגאש מסכת בבא בתרא דף צא עמוד א

למאי נפקא מינה לתשובת המינין שאינן מודין בתורה שבעל פה אלא בתורה שבכתב בלבד. וזו היא תשובתן שאומר להן אילולי הקבלה מינין היו יודעין דבר זה ומאחר שאתם מודים בזה שהוא מקבלה הודו גם בתורה שהוא בעל פה. וכל דבר שבידינו קבלה.

• עוד עיין לקמן בענין אחות שמשון

17. ספר שערים מצויינים בהלכה

ברכות (נד.) תמה, למה לא קא חשיב בפרק הרואה, דהרואה אור כשדים מברך. ועי' ברש"י שם (נו: ד"ה כבשן) הרואה כבשן אש אומר כו', דהיינו חפירה שהוסק בה כבשנם של חנניה מישאל ועזריה. וכ"כ ברמב"ם (ברכות פ"י ה"ט) ובשו"ע (או"ח סי' ריח ס"ז) הרואה כבשן האש שהושלך בו חנניה מישאל ועזריה

עיברא זעירא דוכתא זהו אור כשדים. פרשב"ם כן שמו, וזהו אור כשדים שהושלך שם אברהם אבינו, והרואה צריך לברך ברוך שעשה נסים לאבותינו כדתן בהרואה. והגר"י ענגיל בגליוני הש"ס במס'

18. ספר דבר יעקב

ט] אותו יום שנפטר אברהם אבינו עמדו כל גדולי אומות העולם בשורה ואמרו אוי לו לעולם שאבד מנהיגו אוי לה לספינה שאבד קרבניטה – נראה לבאר הכפילות שיש מנהיגים שעסוקים בהנהגת העולם ועניני הכלל, ואין ליבם פנוי לבעיות וצרות הפרט, לכן אמרו אע"פ שהיה מנהיג העולם, היה ג"כ קרבניט הספינה, כלומר מורה דרך ליחידים. והדגישו חז"ל שכל גדולי אומות העולם אמרו כן, כי אברהם היה בתחילה אברהם העברי, שכל העולם מעבר אחד והוא יחידי מהעבר השני, ובמשך חייו הפיץ דבר ה' עד שביום פטירתו כל גדולי אומות העולם הודו שהוא המנהיג לכלל ולפרט.

19. ספר שערים מצויינים בהלכה

אוי לו לעולם שאבד מנהיגו, אוי לה לספינה שאבד קרבניטה. פירשו הראשונים, שיש הרבה גדולים שאינו ניכר חסרונם רק במשך הזמן, אבל באברהם אבינו אותו היום תיכף ניכר שהעולם אבד מנהיגו. והחיד"א בפתח עינים מפרש, שבא לפרש בשני הזמנים, דכשהעולם בישוב עכ"פ צריך מנהיג, וכשהעולם בצער כמו ספינה בים, צריך קרבניט חכם למלט נפשם, וכן היה אברהם אבינו בכל זמן. וכ"כ בסה"ק ישמח משה (פ' חיי שרה) עי"ש.

20. מהרש"א חידושי אגדות מסכת בבא בתרא דף צא עמוד ב

והמתנשא לכל לראש וגו'. אפילו ריש גרגותא כו' הא ודאי דיותר חדוש ורבותא טפי שיש בידו ית' היכולת אפי' מלכים גדולים מוקמי' משמיא אלא דלענין השגחה קאמר דמשגיח הש"י אף בשפלים ולא כמאמרי הרשעים עזב ה' את הארץ מתוך שפלותם גם השמיענו בזה מוסר דמשמיא מוקמי להו וכל ראש וראש באומנות צריך להשגיח על אנשי כתתו להדריכם דרך ישרה ולהוכיחם לשם שמים וע"ז רמז הכתוב אתם נצבים היום כלכם ראשיכם וגו' עד שואב מימך דהיינו ריש גרגותא וק"ל:

21. חידושי אגדות למהר"ל בבא בתרא דף צא עמוד ב

מחלון וכליון וכו'. נראה כי בהא פליגי כי למ"ד מחלון וכליון שמם סובר כי שמם נזכר בספר רות אבל מה שהגיע להם שנתייאשו מן הגאולה ונתחייבו שריפה למקום דבר זה תולה ביחוס שהוא ספר דברי הימים שהוא ספר היחוס ותחלת היחוס גורם מה שיהיה להם בסוף כי כך מסודר מן הש"י בתחלת הבריאה את אשר יגיע להם בסוף ומ"ד דשמם יואש ושרף סבר כי בד"ה אינו מזכיר רק השם בלבד כי מצד יחוס תולדות לא היה רק הלידה והשם בלבד רק נקראו מחלון וכליון על שם מעשיהם וזה נכתב בספר רות אשר מורה על מעשיהם.

22. מהרש"א חידושי אגדות מסכת בבא בתרא דף צא עמוד ב

כתיב מחלון וכליון וכתיב יואש ושרף כו'. יואש שנתייאשו מן הגאולה. אביהם לא היה בכלל זה אבל הם אחרי מות אביהם נתיישבו שם כמ"ש שנשארו להם נשים מואביות וישבו שם כעשר שנים שנתייאשו מן הגאולה ושומר שנתחייבו שריפה למקום יש לפרשה ע"פ מ"ש לעיל שהיה להן לבקש רחמים על דורן כו' דהיינו לבקש רחמים על דורן בימי שנות

הרעב שיפקוד ה' עמו ויתן הקב"ה מי מטר כדרך שמתפללים חסידי כל דור כדמפרש בפ' סדר תעניות אלו והם לא בקשו בזה וע"כ מדה כנגד מדה נתחייבו בשריפת אש ודו"ק:

23. ספר טעמא זקרא-רות

שכיון שעדיין לא ידעו דעמונית מותרת לא יכלו לגיירם שאז היו עוברין על איסור עמוני לכך נשאום בגיותם וע"ז לא נענשו דונות עכו"ם בצנעא אינו אלא גזרת ב"ד של חשמונאי כמ"ש בע"ז ל"ן והי' היתר אצלם, וקשה שבמדרש לקמן בפסוק כי מר לי מאד מכם אי' בשבילכם יצאה בי ובבני ובבעלי יד ה' משמע שנענשו על מה שנשאום, וכ"ה בהדיא בתרגום בפסוק וישאו להם ובפסוק וימתו שע"ז נענשו ע"ש, וי"ל ע"פ הגמרא בב"ב צ"א ב' ויואש ושרף אלו מחלון וכליון ולמה נקרא שמן יואש ושרף יואש שנתייאשו מן הגאולה (ובספרי בהעלתך הגי' שנתייאשו מא"י) שרף שנתחייבו שרפה למקום אשר בעלו למואב שנשאום נשים מואביות והכונה נראה שבזה שנשאום נשים מואביות נתייאשו מהגאולה ומא"י שאילו הי' דעתן לחזור בקרוב לא"י לא היו נושאים מואביות רק כיון שהי' דעתן לישאר ולא הי' כאן ישראלית היו מוכרחים לישא מואביות וע"ז נענשו וזה ג"כ כוונת המדרש בשבילכם יצאה יד ה' היינו בשביל שנשאום ונתייאשו מהגאולה ומא"י.

וישאו להם נשים מואביות, מדרש תני בשם ר' מאיר לא גיירום ולא הטבילו אותם ולא היתה הלכה להתחדש ולא היו נענשים עליהם עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית, נראה הכונה

24. ר"י מיגאש מסכת בבא בתרא דף צא עמוד ב

דברים הללו עתיק יומיא אמרן. פירש הקב"ה גזר שיצאו מחלון וכליון בחוצה לארץ. וישאו שם נשים כדי שיתגלגל הדבר ותבא רות המואבית לבית לחם יהודה ותנשא לבועז ויצא ממנה דוד.

• וטעון לי ביאור

25. ספר בנייהו בן יהודע על בבא בתרא דף צא/ב

וישם כסא לאם המלך, אר"ל לאמה של מלכות. י"ל רות לא היה בנה ולא בן בנה מלך, ולמה קוראה אמה של מלכות, ועוד הוה ליה למימר אם המלכות. ונ"ל בס"ד הטעם שנתקיימה המלכות בדוד המלך ע"ה, ולא נתקיימה בשאול המלך ע"ה, אמרו רז"ל מפני ששאול לא היה תלוי בו דופי מצד היחוס, הן מצד האב, הן מצד האם, מה שאין כן דוד המלך ע"ה דאתי מרות המואבית, ואין ממנין פרנס על הציבור, אלא אם כן קופה של שרצים תלויה לו מאחוריו, כדי שלא תזוח דעתו עליו, נמצא מלכות בית דוד נתקיימה ונתחזקה מכת רות, לכך קרי לה אמה של מלכות כי ממנה נולד קיום המלכות:

אחות שמשון

26. תלמוד בבלי מסכת בבא בתרא דף צ"א/א

ואמר רב חנן בר רבא אמר רב אמיה דאברהם אמתלאי בת כרנבו אמיה דהמן אמתלאי בת עורבתי וסימניך טמא טמא טהור טהור אמיה דדוד נצבת בת עדאל שמה אמיה דמשון צלפונית ואחתיה נשיין למאי נפקא מינה לתשובת המינים

27. רשב"ם בבא בתרא דף צ"א/א

אימיה דאברהם כו' - לפי שאמותן של יצחק ויעקב הוזכרו צריכין אנו לידע שם אם אברהם ואגב גררא נקט אימיה דהמן לפי ששמותיהן שויין: כרנבו - כרים מצאן טהורין הן ואברהם טהור, עורב טמא הוא והמן נמי טמא היה: ... אימיה דמשון - משום דאירי בה קרא טובא וכתוב נמי לאביו ולאמו לא הגיד הוצרך לפרש שכל הדברים האלו שואלין המינים מה טעם אין אנו יודעין שמותן: ואחתיה נשיין - כך שמה ואגב גררא דאימיה נסבה: לתשובת המינים - ששואלין לנו יותר באלו מנשים אחרות כדפרישית טעמא ואנו משיבין להן שמסרו לנו הנביאים בעל פה:

28. ספר בניהו בן יהוידע על בבא בתרא דף צ"א/א

שם אמיה דמשון צלפונית. מה שהוצרכו לפרש זאת מפני המינים. עיין רשב"ם ז"ל, ופירושו דחוק מאד. ונ"ל בס"ד, מפני כי אמו נגלה לה המלאך כמה פעמים, ודבר עמה, ונחשבת אצל האפקורסים בכלל נשים נביאות, כי חושבין דבור המלאך עמה בכלל נבואה, וכיון דחושבין אותה לנביאה, הם שואלין על שמה לידע אותו, וקשה לומר להם שלא נדע שמה:

29. מהרש"א על בבא בתרא דף צ"א/א

ואחתיה נשיין כו'. לא הוזכר במקרא שהיה לו לשמשון אחות ואדרבה משמע שלא ילדה אשת מנוח רק זה הבן כמו שאמר להם המלאך והמינים ודאי לא ישאלו על שמה אלא דאגב גררא דאמא נקטה כפרשב"ם:

30. רשב"ם בבא בתרא דף פ"ט/א

(בפירוש זה - העמוד יש פרישות נכריות מהופך ומבולבל והספרים שונות זה אומר בכה וזה בכה וכן יש עוד שלש הלכות בפרק זה אשר הם כאלו וכאשר מצאנו בהעתק ישן דפסנו והלכנו אחריו):

31. ספר אמת ליעקב עה"ת

הנה את עקרה ולא ילדת והרית וילדת בן, ומשמע שהיא עדיין אינה הרה, ואח"כ [בפסוק ה'] אמר: ועתה השמרי נא וגו' כי הנך הרה וילדת בן וכו', ומשמע שהיא כבר הרה, ולפיכך מוכרחין אנו לפרש שהדבר הכא על ידי מלאך יכולין לומר בלשון הרה אע"ג שהוא עדיין בעתיד. אמנם כפי הנראה, המינים - שהן הנוצרים - טענו כשאנו לעגנו להם על שאמרו שנתעברה ברוח קדש, אמרו הם כבר היה לעולמים, שהרי שמשון נתעבר בדברי המלאך, שהרי כתלת הדבור עדיין לא היתה מעוברת, שהרי הכטיחה בלשון עתיד, ובתוך הדברים אמר לה שהנה הרה, ולפיכך היה שמשון קדוש מרחם⁴⁸.

ט"ז, י"א. הנך הרה וילדת בן. פירש"י וז"ל: הנך הרה כשתשובי תהרי כמו הנך הרה דאשת מנוח עכ"ל. והנה גבי אשת מנוח הא מוכרחים אנו לפרש כן, שהרי שם [שופטים י"ג פ"ג] אמר לה המלאך:

48. פי', דהיה קשה לרבינו למה דימה רש"י ענינו לענין שמשון, הרי שם מוכרח רש"י לפרש כן וכמש"ג אבא אצלנו מדוע היה אי אפשר לפרש בפשוטו של מקרא שהיא כבר הרה עכשיו, ולזה מיישב דרש"י רצה להוציא מדעת הנוצרים - שאמנחם בנויה על היסוד שאותו האיש נולד על ידי רוח קדש, ולכן מפרש שכל מקום שכתוב "הנך הרה" הכוונה היא לעתיד, ורק נכתב בלשון הווה משום שהדבר הוכטח על ידי מלאך והרי זה כמו שנתקיים כבר.

המינין הנ"ל – הנרצרים, והיינו שאנו מביאין ראייה שהיה כאן עיבור טבעי מזה שהיתה לו גם אחות. ופ"י הגמ' כך הוא, למאי נפקא מינא, כלומר למה לנו לדעת על דבר אחותו, דבשלמא האמהות שפיר ישאלו עליהם שהרי הוזכרו בקרא, אבל האחות מאן דבר שמייהו, ומשני לתשובת המינין, שמוה נוכח שהיה עיבור טבעי⁴⁹.

ועיי"ש ברשב"ם ד"ה ואחתיה נשיין: כך שמה עכ"ל. ולכאור' מה הוסיף כאן לפרש "כך שמה", אלא שבא לשלול שלא נפרש בגמרא אימיה דשמשון צלפונית ואחתיה, נשיין. כלומר היו נשים פשוטות ולא קדושות כדעת המינין. ואולי שיד הצנזורה היתה כאן ושלטה במפרשי הגמרא, כידוע. ומצאתי אח"כ בכבא בתרא [דף פ"ט ע"א] ברשב"ם בסוף העמוד שכתוב שם בזה"ל: בפ"י זה העמוד יש פרישות נכריות מהופך ומבלבל והספרים שונות כו' וכן יש עוד שלש הלכות כפרק זה אשר הם כאלו וכו', עיי"ש. ואינו מוכן מש"כ פרישות נכריות, ואולי כיון למה שכחתי.

ונבין בזה את דברי הגמרא במסכת בבא בתרא [דף צ"א ע"א]: אימיה דשמשון צלפונית ואחתיה נשיין, למאי נ"כ לתשובת המינין עכ"ל הגמ'. ועיין מש"כ בפירוש רשב"ם, ואינו מוכן. גם בחידושי אגדות למהרש"א העיר שלא מצינו שהיתה לו אחות, ואדרבה משמע שלא ילדה אשה מנוח רק בן זה, והמינין ודאי לא ישאלו על שמה, אלא דנקטא אנב גררא דאמא ועיי"ש, וכל זה דוחק. ולמש"כ נראה שכוונת הגמרא היא שמכאן יש תשובה כנגד

49. בזה יש לבאר שמהאי טעמא קראה בח לוט לבנה בשם מואב, כלומר מאבי הוא וכמו שפירש"י שם, דכיון שחשבה שאיש אין בארץ לבוא עלינו כדרך כל הארץ, א"כ יעלה על הדעת שהעיבור בא על ידי רוח קדש יבדומה, ולזה פירשה שאין הדבר כן אלא מאביה הוא, ודו"ק. [דברי רבינו מפי השמועה].

32. אגרות משה

אגרות מאן מלכי רבנן משה 15

בליובאן היו גדולי תורה רבים, ורבנו היה מספר את המעשה דלהלן כדי להראות שהיו מהם שהגיעו למדרגת רוח הקודש כמעט, של גילוי אמיתי בתורה:

בתחילת חורף תרפ"ב חלה אחד מבעלי הבתים ונפל למשכב במין חולי מוזר ולשונו התנפחה בפיו. כאשר תקיף ליה עלמא ורבנו בא לבקרו, ביקש החולה להוציא כל איש מעליו וסיפר לרבנו את סיבת חליו. לדבריו שבוע קודם לכן בשבת פרשת וירא הקשה כיצד זכו בנות לזוט שהמשיח יהיה מצאצאיהן, אף שלא בושו בגילוי עריות שעשו והודיעו שבניהן הם מאביהן, ודיבר עליהן בדרך בזיון. בלילה הופיעו בחלומו שתי נשים זקנות מאד שראשן ופניהן מכוסים ואמרו שהן בנות לזוט. הן הוסיפו ואמרו לו ששמעו את מענתו, ובאו מעולם האמות לענות לו. הן טענו שהיו יכולות לומר שמאחר שהן ממשפחת אברהם וניצלו בדרך גם מסדום, לא היו תולים בהם מעשה זנות, והיו יכולות לייחס לעצמן כל מעשה גם. כך שהיו יכולות לומר שנתעברו מן השכינה כביכול, ולייסד דת חדשה כנצרות. והן קראו לבניהן עמום ומואב להודיע שכאשר אשה מתעברת יש לזולד תמיד אב בשר ודם. בזכות זה זכו ויצא מהן המשיח האמיתי. עוד אמרו שהוא חמא חמא גדול כאשר דיבר עליהן בדרך בזיון. מאחר שהוא דבר עליהן בזלזול, הוא ייענש מידה כנגד מידה כמרגלים (רש"י במדבר י"ד ל"ז) ותשתרבב לשונו ותתנפח בחולי משונה וכך ימות. כשסיים האיש לספר את סיפורו, היסב את פניו אל הקיר ונפטר לעולמו. רבנו ראה בכך עניין אמיתי, מאחר שההסבר נראה לו הסבר אמיתי.